

Vycházka není právní úkon

Mgr. Petra Matyášová

Po přečtení článku jsem měla pocit, že se vracíme dva, tři roky zpět, kdy bylo možné ve vyhlášce č.182/1991 Sb., nalézt, dnes již zrušené, ustanovení o tom, že k vycházce klienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům je zapotřebí souhlasu opatrovníka. V praxi se s tímto postupem naštěstí setkávám jen výjimečně, proto mě překvapila odpověď JUDr. Eduarda Kaplana na dotaz jednoho z poskytovatelů, u kterého proběhla inspekce kvality.

S odpovědí JUDr. Eduarda Kaplana lze beze zbytku souhlasit do konce první věty. Jako zásadní mezník ve své odpovědi uvádí rozdíly mezi institutem zbavení způsobilosti k právním úkonům a jejím omezení. Toto rozlišení však není v daném případě (možnost opustit zařízení) relevantní, a to z toho důvodu, že opuštění zařízení není právní úkon, nýbrž realizace práva na osobní svobodu. I osoba zbavená či omezená ve způsobilosti k právním úkonům má tzv. právní subjektivitu, tzn. že disponuje právy jako každý jiný, a to od svého narození až do své smrti či prohlášením za mrtvého. V této souvislosti nelze souhlasit s tvrzením, že „opatrovník má však více oprávnění v zásadách do těchto práv (hovořeno o základních právech a svobodách), neboť své kompetence opírá autoritativní rozhodnutí soudu.“ Soud rozhoduje zásadně o zbavení způsobilosti k právním úkonům (popř. o jejím omezení) a nikoli k právům, tzn. soud nikdy nerozhoduje o tom, že osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům se zbavuje rovněž práva na osobní svobodu atd. Právo a nikoli právní úkon, ať se to někomu líbí či ne, je např. pití kávy, kouření cigaret, koukání na televizi dlouho do noci (a to dokonce i na lechtivé filmy), nošení dlouhých vlasů či vyholení se dohola, volba partnera atd. Tyto všechny věci jsou práva a nikoli právní úkony, tudíž pokud se přání a právo klienta dostane do rozporu s přáním opatrovníka je na zařízení, aby pokud je to jen trochu možné (a nevystavuje tím klienta přílišnému riziku) hájil přání a práva klienta.

Nyní k samotné problematice vycházek. Možnost opustit zařízení a případná rizika s tím spojená musí být posuzována u každého klienta zvlášť, bez ohledu na to, zda je plně způsobilý či nikoli. V zařízeních sociálních služeb žije řada starých lidí, kteří jsou sice právně plně způsobilí, chtějí chodit samostatně ven, nicméně to pro ně může představovat takové „nepřiměřené riziko“, že neznám poskytovatele, který by s odkazem na jejich právní způsobilost nepřijal opatření k zajištění jejich bezpečnosti. Nesetkala jsem se s tím, že by formálně právně způsobilý dementní klient mohl zařízení kdykoli svobodě opouštět.

Dále se v článku hovoří o tom, jak by zařízení prokázalo splnění podmínky „náležitý dohled“. Pokud přistoupíme na další tvrzení, že zařízení nemusí mít zpracovány postupy, jak v obdobných případech postupovat, tak je pravdou, že prokazovat „náležitý dohled“ budeme těžko. Pojem náležitý dohled se objevuje v ustanovení § 422 občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, které upravuje odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání, konkrétně toto ustanovení hovoří o nezletilém a osobě stížené duševní poruchou. V odstavci jedna se stanoví, že pokud způsobí škodu osoba, která není pro duševní poruchu schopna ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za ni ten, kdo je povinen vykonávat nad touto osobou dohled.

Odstavec druhý říká, že ten, kdo je povinen vykonávat dohled, zproští se odpovědnosti, jestliže prokáže, že **náležitý dohled** nezanedbal. U osob stížených duševní poruchou není rozhodné, zda byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezeny, není také rozhodné, zda jde o duševní poruchu trvalého či jen přechodného rázu. Náležitým dohledem **nelze rozumět takový dohled**, který by byl za normálních okolností osobami dohledem povinnými **vykonáván stále, nepřetržitě a bezprostředně (na každém kroku)**, neboť v takovém případě by byla zákonem předpokládaná možnost zproštění se odpovědnosti těchto osob prakticky vyloučena (např. viz R 4/1970). Je nutno vzít zřetel na druh, intenzitu a rozsah onemocnění.¹

Článek se nezabývá další palčivou otázkou spojenou s vycházkami, a to je možnost úrazu či škody na zdraví samotného klienta zařízení. V této souvislosti slyšíme pojem „přiměřená opatrnost“, který do jisté míry souvisí s náležitým dohledem. Také se nejedná o „kontrolu“ klienta na každém kroku. Přiměřenou opatrnost lze charakterizovat jako takovou opatrnost, která by byla za normálních podmínek dostatečná k tomu, aby průměrný klient ústavu (pokud pracovník klienta nezná) nebo konkrétní klient (pokud jej pracovník dostatečně zná) nebyl nějakým předvídatelným způsobem ohrožen. Každý klient by měl mít zpracován určitý plán, ve kterém by byly vyjasněny rizikové faktory a situace, které u toho kterého konkrétního klienta vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, povahovým vlastnostem, charakteru mohou nastat. Po rozeznání těchto rizikových okamžiků by mělo dojít ke stanovení opatření, která pomohou tato rizika minimalizovat. Je pochopitelné, že vždy nějaké riziko existuje, a to jak u tělesně či jinak postižených osob, tak u osob zdravých. Přiměřené riziko je přijatelné. Pokud tedy lze osvědčit, že u konkrétního klienta bylo uděláno vše proto, aby k žádné újmě za normálních okolností nedošlo, nelze např. za úraz činit odpovědným pracovníky zařízení. Pojistky ve smyslu, když klient nikam nepůjde, nemůže se mu nic stát, vedou k nepřiměřenému omezování autonomie klienta, byť je to samozřejmě pro zařízení mnohem jednodušší.²

Je také nutno podotknout, že skutečnost, že opatrovník dal s vycházkou souhlas, nezbaví zařízení odpovědnosti, pokud se vůbec nebude zabývat schopnostmi klienta jít na vycházku, riziky, která pro něj či pro jiné z toho plynou, jejich minimalizací atd. Je totiž logické, že náležitý dohled má vykonávat (popř. zachovávat přiměřenou opatrnost) ten, kdo je toho fakticky schopen, kdo má klienta v péči (což asi nebude opatrovník vzdálený desítky kilometrů od zařízení). Dále v odpovědi nalezneme argument, že opatrovník vyhodnotí vycházku jako nepřiměřené riziko a zařízení klienta přesto pustí ven. V tomto bodě bych možná trochu více důvěřovala pracovníkům zařízení, kteří dle mého názoru ve většině případů tráví s klientem daleko více času než jeho opatrovníci a vědí a mají povinnost vědět lépe, co je v klientových silách a možnostech a co již ne, nehledě na jejich vzdělání a zkušenosti.

Kromě toho, že by zařízení mělo mít ošetřeno tyto situace – tedy případy, kdy a za jakých podmínek může být zasaženo do práv klientů, mělo by mít pochopitelně ošetřeno i situace, kdy dochází ke střetům zájmů mezi klientem a jeho opatrovníkem. Zařízení má totiž mimo jiné hájit práva klientů, nikoli jejich opatrovníků či svoje na úkor klientů.

¹ Souhrnná zpráva z návštěv zařízení pro tělesně postižené dospělé, str.14,15; www.ochrance.cz

² item

Realizace práv, v tomto konkrétním případě práva na osobní svobodu, nemá tedy s institutem opatrovnictví v podstatě až tak společného, jak by se mohl zdát po přečtení odpovědi JUDr. Kaplana. Zařízení by mělo možnost samostatné vycházky hodnotit u každého klienta (ať plně způsobilého či nikoli) jednotlivě, s přihlédnutím k jeho schopnostem, dovednostem, zdravotnímu stavu atd. Přičemž pouze v případě, že pracovníci, kteří se hodnocení účastní (takové rozhodnutí by nemělo být záležitostí jednoho pracovníka), dojdou k závěru, že samostatná vycházka pro konkrétního klienta představuje „nepřiměřené riziko“, mohou přijmout přiměřené opatření k zajištění bezpečnosti klienta.

reakce na článek:

<http://www.rezidencnipece.cz/>